

Jan Žižka z Trocnova

---

sborník projevů a přednášek

2009

Jan Žižka z Trocnova

Sborník projevů a přednášek pronesených na slavnostních setkáních u příležitosti 585. výročí úmrtí Jana Žižky, husitského vojevůdce – slavnostní akty se konaly ve vojenské kapli kasáren Jana Žižky z Trocnova na Žižkově náměstí v Liberci dne 9. října 2009 a v sobotu 10. října 2009 u Žižkova památníku v Sudoměři.

Vydává Církev československá husitská – Kulturní rada a LHODR

Editoři: PhDr. Olga Nytrová, Ing. Václav Strachota –

Literárně dramatický klub Dialog na cestě – NO Karlín, Vítkova 13, Praha 8

Jazykové korektury: Mgr. Jana Krajčičíková

Grafická úprava: Ing. Pavel Pánek

Kresba na obálce: Jakobus Schrenck von Notzingen, Augustissimumum

Imperatorum... verissimae imagines, Innsbruck 1601, mědiryt,

soukromá sbírka M. Svobody

Modlitba k výročí Jana Žižky

Bože, ty jsi vládcem všeho.

Tvoje království je královstvím všech věků (Ž 145,13).

Děkujeme ti, že také v naší zemi jsi vzbuzoval v mnohých lidech touhu po tvém království, žízeň a hlad po spravedlnosti.

S vděčností myslíme na tvého svědka mistra Jana Husa, oddaného tvé pravdě, který přinesl oběť vlastního života.

V modlitbě si připomínáme i Jana Žižku, který byl obdařen statečností a rozhodností tvou pravdu bránit. Myslíme na něho v den jeho smrti. V jeho době naší zemí zněla píseň vítězů Božích bojovníků. „Blaze lidu, který zná vítězný hlahol, který chodí ve světle tvé tváře, Hospodine“ (Ž 89,16). Ale častokrát zněl i pláč poražených. Naše dějiny jsou plné nejen vítězství, ale i porážek.

Přijmi, Bože, do svého milosrdenství všechny ty, kteří zahynuli na bojištích v době dávné i nedávné, ať na straně vítězů nebo poražených.

Prosíme tě za svou zemi, která je naším domovem. Modlíme se za pokoj a rozvíjení dobrých podmínek pro život. Veď národy světa ke spolupráci a k vědomí lidské sounáležitosti.

Dej, abychom jako křesťané vedli dobrý boj víry zbraněmi ducha (1 Tm 6,12), přemáhali zlo dobrem (Ř 12,21) a byli nositeli evangelia pokoje pro druhé (Ef 6,15).

Amen.

*ThDr. Tomáš Butta, patriarcha CČSH
Sudoměř, 10. říjen 2009*

„Pomni Jene, pravda zvítězí“ – Jan Hus a Jan Žižka na obrazu Fr. Rošera

Tři postavy české reformace – tři osobitá svědectví o Boží pravdě (Mistr Jan Hus, Jan Žižka a Petr Chelčický)

Promluva k výročí smrti husitského vojevůdce Jana Žižky

Vážení přítomní, sestry a bratři,

dovolte, abych v úvodu tohoto setkání promluvil o významu husitství a o postavě Jana Žižky z Trocnova u příležitosti 585. výročí jeho úmrtí.

Husitství nebylo pouze krátkou historickou epizodou trvajícím dvacet let. Není vymezeno a ohraničeno jen léty 1414 až 1434, tedy dobou trvajícím od prvního vysluhování svátosti večeře Páně pod obojí způsobou v kostele sv. Martina ve zdi v Praze mistrem Jakoubkem ze Stříbra až do bitvy u Lipan. Husitství je jednak celou epochou trvajícím 200 let a současně je nadčasovým duchovním programem. Je to fenomén působící v rozsahu náboženském, politickém, sociálním, ale i vojenském.

Tvořivá a duchovní síla husitství se projevila v národním obrození i v době budování první republiky a obrany demokratického státu. Náboženské, biblické a křesťanské motivy jsou stále živé v Církvi československé husitské, ale i v dalších církvích hlásících se k odkazu české reformace.

Husitství charakterizují tři postavy: mistr Jan Hus, Jan Žižka a Petr Chelčický. Hus představuje náboženskou a mravní reformu církve a společnosti. Jan Žižka je středověkým válečníkem. A Petr Chelčický je svým výrazně pacifistickým zaměřením myslitelem odmítajícím násilí jako takové. Zdánlivě tyto postavy stojí vůči sobě v protikladu. Například Žižka a Chelčický jsou si na první pohled svými ideovými východiskem a zaměřením značně vzdáleni. Tento rozpor je však zdánlivý. V těchto třech jménech je obsažen program husitství v jeho jednotě, avšak pro různé dějinné situace (*Trtík Z.: Církev československá a husitství, Theologická revue 1969, s. 63*).

Hus je představitelem reformace na základě Božího slova vzhledem k nejširším vrstvám. Odvolávali se na něho konzervativní i radikální husité. Žižka je spojen s obranou země v čase ohrožení křížovými výpravami. Připomíná nám starozákonního bojovníka. Chelčický vyzývá k návratu k evangelijním motivům lásky a nenásilí po době válek, které zpusťily zemi. Reagoval na násilí a

vyzdvihl Ježíšův příklad lásky vůči nepřátelům, jak dokládá jeho Postila (*Hrubý, H.: České postily. Praha 1901, s. 63*). Stal se představitelem pacifismu a duchovním otcem „tichých v zemi“ – Jednoty bratrské.

Mistr Jan Hus, jeho osobní statečnost a etické zaujetí, úsilí o obnovu církve a výchovu českého národa bývají všeobecně kladně hodnoceny. Ale husitství jako takové bývá viděno problematicky právě pro svůj stín válek a násilí.

Husité se však s velkou vážností rozhodovali před autoritou Božího slova a v rozhovoru s tradicí, zda vést válku a tělesný boj či nikoli. A to se týká jak Jakoubka ze Stříbra, tak i tábořských bohoslovců. V husitství probíhala diskuse o oprávněnosti vedení války. Jakoubek ze Stříbra roku 1420 dává s těžkým srdcem souhlas k obranné válce ve smyslu středověkého pojetí spravedlivé války. Spravedlivý boj je ten, který je veden pro Boží čest a spravedlnost, nikoli pro osobní prospěch nebo uznání. S otázkou boje se vyrovnávali i táboři. V usnesení tábořských synod bylo řečeno, že kněz se nesmí účastnit přímo boje nebo k boji podněcovat. „Avšak spravedlivým bojům božím přítomni býti smí, bojujících napomínaje, aby spravedlivě a bohobojně jednali“ (*Usnesení synod tábořských o válkách a trestu smrti. V: Jan Žižka z kalicha. Dopisy a projevy. Praha 1930, cit. s. 104*). Téma války, boje, etického rozhodování zůstává živé až do současnosti, neboť k lidským dějinám patří bohužel ozbrojené konflikty jako vyhocené řešení politických problémů. Duchovní a etický rozměr přinášejí do soudobé armády vojenští kaplani. Je cenné, že právě tato služba se u nás koná v ekumenické spolupráci – katolíků, husitů, evangelíků i dalších církví.

Jan Žižka byl voják. Byl obdařen důvtipem pozoruhodné vojenské strategie, kdy jeho vojsko vítězilo i nad početně velkou přesilou. Pro něho bylo charakteristické, že mu nešlo o zisk a majetek. Nikomu nestranil a nehleděl na osobu a stav, a to se týkalo jak odměňování, tak i trestání. Usiloval o udržení jednoty ve smyslu kázně a poslušnosti, která k vojenskému prostředí patří. V jeho několika dopisech, které se dochovaly, je zřejmá jeho rozhodnost, neústupnost, nesmlouvavost až tvrdost, s níž prosazoval tento muž středověku čtyři pražské články. Opakovaně jsou v jeho dopisech citovány jako ústřední program husitů společný jak pražanům, tak i táborům (*Jan Žižka z kalicha. Dopisy a projevy. Praha 1930, s. 63n; s. 65n*). Žižka nabádá k jejich přijetí. V listě napsaném v roce 1420 píše: „Proto vám cele jako milým bratřím důvěřujeme, že pravdy ty přijmete...“ (*tamtéž, cit. s. 64*). Pokud nebudou tyto články přijaty, stávají se adresáti jeho listu nepřáteli (*tamtéž, s. 64*). I když byl drsným válečníkem, byl přesto mužem víry. Žižka chápal vítězství ne jako vítězství lidské, ale Boží. V jednom z jeho listů je řečeno: „Pán náš všemohoucí, kterýž jest nám mnoho pomáhal i osvobozoval od nepřátel velikých... sám za nás ráčil bojovat“ (*tamtéž, cit. s. 80–81*).

Hymnou Žižkova nepřemožitelného vojska se stala známá píseň Kdož jsú boží bojovníci. Její úplný text obsahuje i základní myšlenky vojenského Žižkova řádu (*Husitské písně. Uspořádal J. Daňhelka, Praha 1952, s. 183–184*). Text písně je inspirován nejen apokryfními knihami makabejskými, ale i starozákonní knihou Deuteronomium – 5. knihou Mojžíšovou. Ve 20. kapitole této knihy čtete: „Když vytáhneš do boje proti svým nepřátelům a spatříš koně a vozbu, lid početnější, než jsi sám, nebudeš se jich bát, neboť Hospodin, tvůj Bůh, který tě přivedl ze egyptské země, je s tebou“ (v. 1).

Chorál „Kdož jsú boží bojovníci“ obsahuje zvláštní působivou sílu. Jeho motiv se objevuje i v díle našich významných hudebních skladatelů Bedřicha Smetany i Antonína Dvořáka. Zaznívá ve Smetanových symfonických básních Má vlast, ale i v Libuši. V díle Antonína Dvořáka, který nazval skladbu z roku 1883 „Husitská“, se vyskytuje motiv husitské písně společně se staročeským svatováclavským chorálem.

Výročí Jana Žižky nás přivádí k zamýšlení nad touto osobností vynořující se z dávného středověku, nad dramatickou minulostí a zápasy odehrávajícími se v naší zemi. Osobnosti mistra Jana Husa, Jana Žižky z Trocnova i Petra Chelčického představují osobité a rozdílné svědectví jedné Boží pravdě, která se složitě prosazuje v dějinách i v lidském životě.

*ThDr. Tomáš Butta, patriarcha CČSH
Liberec, 9. říjen 2009*

Statečný kacír Jan Žižka z Trocnova

Lidé, žijící na stejném území a hovořící stejným jazykem, mají obvykle i stejné zvyky (tradice) a podobné ponětí o vlastní minulosti. Je to ovšem minulost výběrová: Všichni ve školním dějepise slychají stejná jména, v učebnicích vídají stejné tváře, seznamují se s podobně vykládanými událostmi, ale každý si minulost své země a národa pamatuje jinak. K rozrůznění pohledů na historii téže země a jejího obyvatelstva výrazně přispívají různá filmová a televizní zpracování. Jejich působení a síla průraznosti při pronikání do lidských představ je mnohonásobně silnější než školní výuka dějepisu.

Historie je mimořádně obsáhlá věda, musíme z ní proto vybírat, jaké budeme předávat povědomí o minulých dějích, které osoby zmíníme, které ponecháme bez pozornosti. Dějepis není historie a ta zase není minulostí, nýbrž jen snahou o její zpřítomněním v uvěřitelném vyprávění, podávaném po generace. Jenže v každém pokolení se vyprávění proměňují.

Všichni vidíme rozdíl mezi středověkem, třebaš patnáctým stoletím, a dneškem. Nejen v tom, že nás od doby Jana Žižky dělí šest staletí. Tehdy se psalo jiným písmem, řada textů se dochovala na drahých pergamenech. Malovaly se jiné náměty obrazů, i sochy byly věnovány častěji světcům a světicím, než smrtelníkům. Lidé se jinak šatili, jinak bydleli, jinak mluvili. Hmotná kultura však není tím jediným, co nás odlišuje od doby, v níž žil Žižka. Lidé tehdy i jinak mysleli, měli jiné představy o světě a jeho rozsahu, než my, uznávali jiné „priority“. Například starost o spásu duše.

Křesťané, jimiž tehdy obyvatelé Království českého byli – s výjimkou Židů – se nestarali jen o svůj denní chléb. Církev jim skrze své kněží měla poskytnout naději na Boží přízeň a na posmrtnou spásu, neboť smrtí končil pouze pozemský život. Duše, která opustila tělo, čekala na Boží soud. Podle svých skutků ve smrtelném a hříšném těle se také dočkala zasloužené spravedlnosti. Nechyběla proto snaha mít církev bez poskvrny, přesněji mít kněží bez hříchu, zbytečných majetků a prostopášného chování. Lidé chtěli své vzory a chtěli, aby se vzorně chovali jejich duchovní pastýři. Pokud se dovídali o světcích a světicích, kteří se stali přímluvci u Boha, mohli chtít vidět i živé vzory s čistým svědomím a mravným konáním.

Když vypukly v roce 1419 nepokoje a boje, jimž jsme si navykli říkat „hutská revoluce“, objevil se, mezi jinými, muž, jehož snahou bylo vymýtit

*Jan Žižka, dřevořez A. Schoonebeck,
z knihy Hrůzný slepec, (Leyden 1685)*

neřády v církvi. Jednou pro vždy. Vojácky přímočaré smýšlení tehdy již poměrně starého muže mělo své nadšené příznivce a následovníky, avšak i své protivníky. Jan Žižka, snad nejslavnější válečník českého středověku, proto nepřestával nadchávat i znepokojovat dějepisce, historiky i zájemce o minulost. A do budoucna pomyslně rozdělil český národ na své obdivovatele a zatracovatele.

Kdybychom se mohli setkat a mluvit s lidmi, kteří zvládli základní školní docházku v druhé půli 18. věku za královny Marie Terezie, o století později za císaře Františka Josefa I. a v době tzv. první republiky za Tomáše G. Masaryka,

jistě by nás překvapilo, jak jiné by to byly výklady minulosti téže země a téhož národa.

Katolickou výchovou, pozdně barokním dějepisectvím a předosvícenským školstvím ovlivněný žák by sděloval, že Žižka byl velikým zhoubcem mnichů, strašným kacířem se svou ničemnou sběří, „zlý člověk, který mrtvý po sto létech ještě živé děsí“ (řeceno s králem Ferdinandem I. Habsburským). Od katolického pana faráře by žáček slychal, že Žižka byl hrozný Antikrist, jemuž nebylo nic svaté, ani kláštery a kostely, které vypaloval.

O sto let mladší žák by mohl říci, že ve své čítance pro obecné školy o Žižkovi nic nenašel. Ale mohl by dodat, jak mu rodiče nebo prarodiče vyprávěli, co četli o Žižkovi u Palackého v Dějinách národa českého a co v Tomkově knize o Žižkově životě. Husitský vojevůdce by pro žáka rakouské monarchie byl v tomto podání statečný, neúplatný muž přísného života, bojovník za čistotu církve a spravedlnost světskou, prostě: „jeden z nejslavnějších mužů národa českého“. Ten, který úspěšně porážel křížové výpravy, ale byl i krutým prosazovatelem Boží spravedlnosti a svým způsobem fanatickým následovníkem Božího slova tak, jak je sám chápal a jak si je sám vykládal.

Oproti tomu žák z časů Československé republiky by věděl, že Žižka byl nejen statečný jihočeský hejtman a „válečník geniální“, který se postavil proti celé Evropě, papeži i svému panovníkovi a císaři Svaté říše římské. Ze školního podání by odvodil, že Žižka měl smysl pro spravedlnost a poctivost, že „zemřel zcela chud, ačkoli se mohl stát předním pánem v zemi“. Měl by demokratické smýšlení: „Sociálních rozdílů neznal, jednal stejně s pánem jako s robotězem.“

Všechny tyto odlišné názory a hodnocení jedné historické osobnosti by byly „správné“ pro dobu svého vzniku a školního podání, pro ideovou náplň epochy, v níž vznikly a byly sdíleny jako většinový názor na zděděnou minulost. Nutno ještě dodat, že všechny školní výklady národní minulosti byly vždy formulovány v zájmu politického režimu panujícího v té které době, a tedy pod přímým dohledem státu, ať už se příslušné ministerstvo jmenovalo „vyučování a kultu“, „školství a osvěty“ nebo „školství, mládeže a tělovýchovy“. Všichni pomyslní žáci vybraní ze tří staletí by říkali jen to, co jim povídali dospělí, nikoli to, co vlastním studiem pramenů a literatury zjistili o Žižkovi sami.

To, co si o Žižkovi myslíme a říkáme, neukazuje ani tak na jeho dobu, jako spíše na tu naši. Na to, co zdůrazňujeme nyní, například Žižku a jeho vztah k Evropě. Těžiště zájmů o minulost se však přesouvá. Před několika lety z televizní soutěže o Největšího Čecha nevyšel vítězně husitský bojovník Žižka, jak by se mohlo stát ještě před 50–60 lety, ani bojovník za pravdu Boží, Jan Hus, jak by se mohlo přihodit před sto lety, ale král a diplomat ze zahraniční dynastie,

dobry katolik a cisar Svaté ríše rímské, Karel IV. Lucemburský. Svědčí takový fakt o tom, že jsme se od starších vzorů – válečníků a čestných kněží – odpoutali a stali se nově obdivovateli panovníků – zakladatelů, politiků, diplomatů a Evropanů?

Jeden z českých historiků upozornil na zdánlivě obyčejnou, ale závažnou skutečnost: čím hlouběji se noříme do minulosti, tím jako by ubývalo lidí v ní žijících. Přesněji – s prohlubujícím se stářím událostí zjišťujeme stále větší mezery ve znalosti jmen i činů. To, co nebylo zachyceno písemně a co nelze doložit ani archeologicky pod zemí či pod vodou, jako by nebylo, i když se stalo. I Žižka se, spíše díky shodě historických okolností, objevil výrazně na jevišti českých dějin jen na pět let. Sotvakoho by bez husitské revoluce více zajímal jednooký nižší šlechtic. Snad jako člen královny družiny by tento zchudlý jihočeský zeman, rožmberský odbojník a účastník bitvy u Grunwaldu, vzbudil trochu zájmu. Žižka sám by se asi divil, co vše se o něm v následujících staletích našlo, napsalo, vymyslelo a jak ho kdo soudil. Jaký životopis by si sám o sobě mohl přečíst?

Nejprve by zjistil, že historikové si dlouho nebyli jisti, zda byl v době husitské revoluce skutečně takovým „starcem“, jak středověké vnímání světa označovalo muže kolem šedesátky. Nakonec se však přece jen zdá, že se Žižka narodil ještě za vlády Karla IV. Dosti nejasností panovalo kolem rodičů i sourozenců budoucího vojevůdce. Možná by byl Žižka málo potěšen zjištěním, že byl označován za člena lapkovské tlupy, která v letech 1408–1409 škodila mimo jiné i jihočeským Rožmberkům. Více by mu patrně lichotilo zjištění historiků, že se brzy poté stal členem bojovníků najatých do válčení s řádem německých rytířů, těžce poškozeného v bitvě u Grunwaldu v červenci 1410. Král Václav IV. poté dokonce poskytl Žižkovi místo člena své ostrahy. O necelé tři roky později se Žižka objevuje mezi vyšehradskými many. Nechybí ani 30. července 1419, v den první pražské defenestrace. Od té doby čteme o Žižkovi mnohem více. Zachovaly se některé jeho dopisy, zprávy od přátel, současníků i protivníků. Víceméně v centru dění je až do své smrti 11. října 1424. Žižka bojuje, vítězí. Na Vyšehradě, u Sodoměře, spoluzakládá Tábor, dobývá zpupná jihočeská i severozápadočeská města, likviduje pikarty, pomáhá Praze proti Zikmundovi, Kutné Hoře a Německému Brodu, proti uherským vojskům, válčí na Moravě, spolu s tábory bojuje na západě Čech. Žižka se stal nebezpečným natolik, že se na něj chystal atentát koncem roku 1423. Necelé čtyři měsíce před svou smrtí je nejmocnějším mužem v zemi. Politické a vojenské střety s pány a s pražany by jistě netvořily příjemnou kapitolu Žižkových vzpomínek, pokud by nějaké napsal nebo nadiktoval.

Žižku by snad potěšilo, že si jej současníci považovali natolik, aby mu za místo pohřbu vybrali chrám sv. Ducha v Hradci Králové. Pozdější přemístění do Čáslavi by už bylo jen epizodou v neklidném vojenském životě i po smrti. Žižku by patrně netěšilo pozdější zničení jeho náhrobku i hrobu. Jako určité historické zadostiučnění by mohl chápat skutečnost, že nezůstal zachován ani hrob jeho velkého protivníka, císaře Zikmunda Lucemburského. Ostatně ani jiní účastníci husitské revoluce či událostí předchozích let se po své smrti nedočkali reprezentativního pohřbu a hrobu. Jan Hus a Jeroným Pražský skončili ještě hůře – jejich „kacířská“ památka měla být vymazána s likvidací jejich spálených těl. Pokud se o nich mluvilo, pak měli být pouze ukázkou toho, jak skončí všichni, kteří se svým chováním a učením sami vyloučí ze všeobecné církve jako heretici.

Pokud by o Žižkovi debatovali ti, kteří prošli školním dějepisem po roce 1948, vzpomněli by možná na to, jak bylo husitství vyzdvihováno coby jeden z vrcholů českých dějin, jak se z husitů stali předchůdci komunistů, předvoj revolučního boje za spravedlnost chudých v boji proti utlačujícím bohatým, jak za Žižkou šly „lidové masy“. Podle školského podání dějin z dob socialismu (1948–1989) byli vlastně Žižka a jeho přívrženci bojeovníky za nový svět bez vykořisťování a za sociální pokrok v čase feudalismu.

O Janu Žižkovi je z doby jeho života a působení známo výrazně méně, než bylo napsáno v dalších šesti staletích po jeho skonu. Žižka žije v obrazech, sochách, krásné literatuře i poesii, v kronikách, životopisech, historických studiích a populárních článcích, na československých platidlech a známkách, na upomínkových předmětech stejně jako v názvech náměstí, ulic, čtvrtí, vrchů nebo kasáren. A už úplně jiný je Žižka v dramatu a ve filmovém zpracování. Toto příjmení najdeme také v telefonních seznamech. Ať chceme, nebo ne, Žižka je stále s námi. Nebo my s ním?

PhDr. Milan Svoboda

Použitá literatura:

- Země dobrá, to jest země česká, Praha 1754 (nové vydání Brno 1998)*
Václav Vladivoj Tomek, Jan Žižka, Praha 1879 (nové vydání Praha 1993)
Jan Štastný – Jan Lepař – Josef Sokol, Čítanka pro školy obecné, III, Vídeň 1891
Ladislav Hosák, Nové československé dějiny, Praha 1947
František Kavka, Dějiny Československa do roku 1437, Praha 1972
Jiří Kejř, Husité, Praha 1984
Petr Čornej, Velké dějiny zemí Koruny české V, 1402–1437, Praha 2000

Všechny Žižkovy tváře

Odkud známe podobu Jana Žižky nejčastěji? Z učebnice dějepisu. Výběr otisknutelných vyobrazení je veliký, najdeme jich možná ke stovce. Ne však z doby, kdy husitský hejtman žil. Nejvíce jich totiž vzniklo dlouho po jeho smrti, v 19. a 20. století. Kresby, nejrůznější techniky rytin, malby, reliéfy a dokonce sochy. Jedna není jako druhá, některé si odporují. Až na výjimku – Žižka je vždy starý, prošeďivý muž s páskou přes oko, někde i přes obě. Autoři vycházeli z nejpodstatnějších tělesných znaků: zeman byl slepý na oko, později na obě, a byl starý. Tvář, tvar nosu, ústa pokrytá vousy, rovná postava či nahrbený hřbet, to vše už bylo dílem autorské představy. Závěr je jasný – nevíme, jak Žižka skutečně vypadal. Potřebujeme to vědět? Patrně ano, jinak by tolik pokusů o jeho znázornění nevzniklo. Vždyť do tváře můžeme promítnout duchovní znaky – moudrost, vzdělání, laskavost, ale i hrubost, hloupost a krutost. Tvář je odrazem ducha a oko oknem do duše. Dokud byl obraz dvourozměrný, nebylo třeba pozastavovat se nad celkovým vzezřením: byl Žižka spíše mohutným rytířem, nebo obtloustlým zemanem? Stál rovně, nebo mu záda nachýlila léta? Tyto otázky museli řešit až sochaři vytvářející Žižkovy statue, a ještě více režiséři, když do role husitského válečníka obsadili Eduarda Vojana nebo Zdeňka Štěpánka. Především posledně jmenovaný dal ztvárněním své role, hlasem a zjevem, dalším generacím obyvatel českých zemí jedinečnou představu o válečníku husitské (nikoli žižkovské) revoluce.

„Jest tragickým osudem obou představitelů české reformace, Husa i Žižky, že žijí po staletí nepřetržitě v představách svého národa, avšak výtvarný výraz těchto představ mění se, nemaje bezpečného podkladu, od času k času a často i pod vlivem nečeských výmyslů a předloh.“ Postesknutí i výraz nechuti, projevený Karlem Guthem v Žižkově sborníku v roce 1924, celkem přesně vystihuje nároky kladené na výtvarné umění v první třetině 20. století. Stejně jako v psaní historie by se měli její tvůrci držet dobových psaných pramenů, měli by umělci zřejmě vycházet ze starých, tj. historických předloh, aby oba – historik i malíř či sochař – mohli „správně“ vyjádřit podobu i činy postav minulých dob. Obojí je sotva možné učinit objektivně. Není náhodou, že stejně jako se lišily představy o Žižkovi během staletí v literatuře dějepisné a v kronikářských podáních, měnil se obraz Žižkovy podoby i ve výtvarném umění. Lidé druhé půle devatenáctého a zcela pak dvacátého století si zvykli a naučili se vnímat jako

„pravdivé“ jen to, co se objektivem fotoaparátu podařilo zvěčnit jako původní, pravé, autentické. Výtvarné umění už přestalo plnit úlohu přesného a pravého zobrazování blízkého reality fotografické produkce a hledalo si jiné cesty svého vyjádření. Ovšem předchozí staletí měla jiná měřítka na zobrazení skutečnosti, a většinou nestačila jen pouhá kresba či malba. Obrazy se četly, podobně jako knihy, nejen proto, že obsahovaly také různě obsáhlé nápisy a popisky. Nesly v sobě totiž většinou více sdělení. Nevidělo se v nich jen to, co mají zobrazovat, ale také souvislosti vzniklé s konkrétní skutečností, kterou odrážely, obrážely (proto ob/razy). Výtvarné vyjádření často obsahovalo různorodé symboly, jejichž dešifrování bylo zcela závislé na vzdělání a dobré pozorovací schopnosti diváka. Malíř či kreslíř si s ním občas pohrával, nutil ho přemýšlet a usilovat o pochopení zobrazeného.

Budeme-li pro naši potřebu pochopení vývoje podob Jana Žižky vnímat obraz především coby snahu zachytit tvář historické osobnosti, je nutno říci, že kromě proměny líce se až do počátku 19. století mění i oděv, do kterého je husitský vůdce oblékán. Ve středověku odpovídá dobové módě, stejně jako v renesanci vidíme rytíře ve zbroji z tehdejších časů a v baroku opět, často i včetně účesu. Jinak řečeno – po dlouhá staletí jsou osoby bez ohledu na dobu, v níž žily, zobrazovány právě v takovém prostředí hmotné kultury a v tom stylu, který vládl v čase, kdy byly vytvořeny představy o jejich vzhledu. Tato období ještě neuměla „myslet historicky“, proto vkládala do vzezření zobrazovaných vše, co jim bylo blízké.

Pokud byl snad Žižka vyobrazen ještě za svého života nebo krátce po své smrti, tyto podoby se nám nezachovaly, nebo ještě nebyly objeveny. Například v Hradci Králové byl prý Žižka namalován na korouhvi „na bílém koni v rytířské zbroji s palcátem“. Také v jihočeském Táboře měl být zobrazen, a to na věži. Obdobně na soukromých domech v Praze na Starém Městě nebo v Kutné Hoře. Protože zmíněná vyobrazení už neexistují, musíme se obrátit ke starým rukopisům.

Žižkovo vyobrazení ještě z 15. století zachovaly některé kodexy: Jenský, Göttingenský (1463) a Jistebnický kancionál (1490). V rukopisu z Göttingen je zachycen jako jezdec na bílém koni. Na hlavě zelenou čepici, přes obě oči pásku („klípec“), rudou kuklu, na těle bílý kabátec a zelené kalhoty („nohavice“). Žižkova tvář je obdobná i v kodexu z Jeny a z Jistebnice s určitými rozdíly v oblečení a ve vousaté tváři. Jenský rukopis však obsahuje dvě podobizny. Ta „skandálnější“ představuje Žižku v nebi ve scéně spolu s Kristem.

Šestnácté století s rozvojem knihtisku a rytin prodáváných i jednotlivě ukazuje hejtmana jako slepého, zbrání opatřeného bojovníka na koni, jako vůdce svých věrných na prvním místě. Tak jej dal vyryt Mikuláš Konáč z Hodiškova

Jan Žižka, lept, Jan Balzer, polovina 18. století

v překladu Kroniky české od Eneáše Silvia Piccolominiho (1510). V Kronice české od Martina Kuthena (1539) je Žižka představen v poprsí v medailonu. V *Relatio Turcorum* (1550) vidíme opět jednoduchou kresbu ozbrojeného jezdce na koni. V 16. věku se také objevuje prvně jako renesanční kavalír v plné zbroji, přes níž je přehozena důstojnická šerpa, v ruce korouhev s namalovaným kalichem. U nohou stojí erb a v nápisovém poli čteme „CZISKA“. Kronika velmi pěkná o Janovi Žižkovi, vydaná po roce 1600, jej dřevorytem na titulní straně znovu ukazuje v čele vojska. Theobald jej v rytině díla *Hussitische Krieg* (1609) představil čtenáři opět jako rytíře „Jana Žižku z Trutnova“ (!).

Sedmnácté století pozná Žižku v různých obměnách podle jedné předlohy, tzv. zenevského typu. Jejím autorem byl Jakob Schrenck von Notzigen. Uplatnila se v díle *Augustissimum imperatorum... imagines*, (Innsbruck 1601). Ve velké, mimořádně pracné mědirytině představující renesanční architekturu s dvěma korintskými sloupy zdobenými andílky s vojenskými motivy, stojí v mělkém výklenku socha renesančního válečníka se zvláštním typem špičaté přílby. Muž je oděn do plátové a kroužkové zbroje, přes níž je obtočena šerpa. Na nohou má punčochy a boty protažené do špice. Zatímco levice spočívá na dlouhém meči, pravice svírá okovaný cep. Právě tento druh zobrazení se stal na dlouhou dobu oblíbeným a různě kopírovaným způsobem, jak představit Žižku kresbou i malbou.

Spíše jako bohatý měšťan vypadá husitský hejtman na rytině A. Schoenebecka v knize *Hrůzný slepec* (Leyden 1685). Barokní pojetí má do konce 18. století ještě jeden typ, totiž Žižkovo poprsí. Starší, vousy zarostlý muž s dlouhými, často tmavými vlasy, je zachycen z profilu v jakémsi tmavém plášti. Tvář zčásti nese rýhy hlubokých vrásek, výraz obličeje spíše představuje tupého nebo potměšilého sedláka.

Devatenácté století, doba romantického historismu, už vrací Žižku do jeho doby, totiž do gotiky. Dokladem toho je například rytina E. Arnolda (1848), který Žižku, už jako celou postavu, umístil vprostřed gotického loubí. Vojevůdce se postupně oprostuje od renesančních a barokních přídavek svého brnění i vzezření a stává se tělesně starším, s drsnějším vzhledem i pohledem například v grafikách Fr. Šíra a A. Pokorného (1860).

Objevuje se však i nový způsob ztvárnění: Žižka už není solitérem, prostředí kolem něj se zalidňuje proslulými revolučními osobnostmi i anonymními přívrženci. Snad nezávisle na sobě vytvářejí portrét Jana Žižky s Janem Husem F. Libis a Fr. Roser, případně Fr. Šír (1860). Hejtman je zachycen s Mikulášem z Husi na Schweivlově portrétu (1872). Nejsou to jen témata porad a rozhovorů, kde zahlédneme vojenského géna. J. Čermák představil Žižku s Prokopem Holým, jak čtou Bibli (1849–1852). Svoboda naopak ztvárnil Žižku s Janem Rokycanou (1870). Maixnerův hejtman se svými bojovníky u Rábí (1850) a podobné zpracování u Chitussiho (1878) dokládají snahu umělců představit vojevůdce i v osobně tragických momentech.

Nelze zapomenout na nejpohnutější ze žižkovských výjevů, totiž vojevůdcův skon. Mánes v *Žižkově smrti* dramaticky (1840–1850), Hellich trudnomyslně (1861) a Jenewein poklidně (1882) naznačili svou představu válečnickova skonu, jeho oplakávání a smutek „obyčejných“ lidí.

Pokud bychom si vytvořili pomyslnou galerii malířského zájmu o Žižku v druhé půli 19. století a na počátku 20. věku, bylo by dobré porovnat představu

o válečníkovi u umělců, z nichž jmenujme aspoň Maixnera (1867), Svobodu (1869), Myslbeka (1877), Brožíka (1883), Mánesa (1895) a zvláště Mikoláše Alše (1895, 1899, 1905, 1909). Právě jeho Žižka postupem let, kdy jej mistr kreslil, skutečně tělesně stárne. Alšovy práce jsou také veřejně nejznámější a velmi často reprodukováné v tématu Jan Žižka, ačkoli ve 20. století se k němu vyjádřili ještě například R. Bém s V. Hlavou, Liebscher (1904) a významně Karel Svolinský grafikou pro bankovku z roku 1961. Na dvacetikoruně z roku 1970 už nenajdeme žádný novodobý pokus o vystižení Žižkovy podoby. Autoři prostě na jedné straně bankovky použili vyobrazení z Jenského kodexu, na druhé nález kamenné hlavičky z nedochované sošky husitského vojevůdce.

„Demokratizace“ či zlidovění výtvarného umění přineslo i různé kuriozity, například železniční vagón z roku 1918, vyzdobený malovanou postavou Žižkovou. Svým způsobem výtvarnou prací jsou i díla kostymérů a maskérů, kteří vytvořili režisérsky schválené podoby Žižky pro role na divadle a ve filmu.

Jaká byla skutečná tvář Jana Žižky z Trocnova, se už patrně nedozvíme. Otevírá se prostor nejen pro fantazii umělců a historiků, ale i pro každého z těch, které zajímá osobnost pozoruhodného muže českých dějin první čtvrtiny 15. století.

PhDr. Milan Svoboda

Jan Žižka velebený i proklínaný

Pořad o Janu Žižkovi vznikl bezprostředně po pořadu o Janu Husovi. Dramaturgická logika je zřejmá. Těžký byl však přístup k muži, po němž zůstaly pouze legendy a bitevní faktografie. Nemám vztah k vojevůdcům vítězných ani prohraných bitev. Zajímají mne lidské osudy. A tady jsem se setkal s nepřehlédnutelnou osobností, která budí obdiv i opovržení. Kým vlastně Jan Žižka byl? Pro někoho hrdinou, pro jiného mužem, který talentovaně zabíjel a ničil. Ale kde je pravda?

Výčet jeho vítězství je víc než úctyhodný. A tak se zrodil název pořadu JAN ŽIŽKA VELEBENÝ I PROKLÍNANÝ. Sebral jsem všechny dostupné materiály a jejich prostřednictvím jsem se pokusil o zamyšlení. Kde bral sílu a schopnost bojovat skrovnými prostředky proti přesile a vítězit? Po přečtení řady svědectví i historických rozborů jsem začínal rozumět. Tajemstvím Žižkovy osobnosti byla víra. A ta mu dala „křídla“. Jak se praví: žádné lidské dílo by nebylo ničím bez Božího přispění, bez požehnání. A Žižka obojí dostal. Můžeme polemizovat s tím, jak zacházel s jinověrci, zajatci a dobytými městy. Ale zde nemůžeme uplatňovat současná měřítká. Doba, a její pojmání práva a morálky, byla jiná. A Žižka jednal v duchu své doby, i když neměl obecnou podporu. Část táboritů byla proti násilí. Žižkovým ideovým protivníkem byl Petr Chelčický, vyzývající k nenásilí. Dějiny však dávají obvykle za pravdu silným. Ne vždy pro dobro věci. Ale věřím, že Žižkův vklad přinesl našemu národu sebevědomí a stal se symbolem. Kéž bychom i dnes měli dostatek osobností, které dokážou, je-li to nutné, postavit se třeba silnějším a hájit své přesvědčení, posílení vírou.

Alfred Strejček

Jan Žižka v polském kroji, Václav Brožík, 1883, kresba perem

Jednooký

Příсахám vám, že to, co zde napíšete, nevyplynulo ze studia dokumentů, ze žádných historických heuristiky, kritiky, analýzy pramenů ani jiných učených vynálezů, nýbrž jen z několika historických tragédií a učených pojednání, která jsem ve svém hříšném laictví přečetl, a jak se mi nyní zdá, velmi nepozorně.

Z řečených pramenů se dovídám, že Jan Žižka z Trocnova byl nejen velmi křesťanský, spravedlivý, lidský a politický muž, což vše zvyšuje můj podiv k němu, nýbrž i to, že vedl války, zvítězil a byl hrdinou jen z vyšších a vážných důvodů, jež učení vykladači rozdělují na důvody národní, státnické, náboženské a sociální. Dávají si dokonce velmi záležet na tom, aby dokázali, že tyto vážné důvody byly to jediné, co přimělo Jana Žižku, aby vzal do ruky palcát a dělal velké skutky; a že ty důvody byly dostatečně veliké a zralé, aby se Jan Žižka chtěl nechtě rozhodl státi se vůdcem, vojákem a hrdinou.

A tady se počíná něco ve mně brániti; je to laická a historicky nevzdělaná víra v Jana Žižku, která se tím cítí dotčena. Rád bych totiž věřil, že Jan Žižka se narodil, nemaje k tomu vážných sociálních a jiných důvodů, a že stal se hrdinou prostě proto, že nemohl dobře být ničím jiným; bylo to zkrátka v něm. Rád bych věřil, že nejsilnější pohnutkou k Žižkovu hrdinství nebyly národní a jiné důvody, nýbrž jeho náramně osobní hrdinnost a schopnost znamenitě vojevodit. Jistě mu křivdil Eneáš Silvius neb kdokoli, kdo ho považoval za vůdce lupičů; ale nebude ukřivděno Janu Žižkovi, řeknu-li, že by byl statečný a skvělý, i kdyby byl vůdcem lupičů. Nevěřím, že Žižka se musil teprve nutiti k vojenskému hrdinství pod nátlakem vyšších důvodů; nýbrž věřím, že dal svou nezkrotnou hrdinnost ve službu vyšším důvodům, což není totéž.

Jsme divný národ; myslíme si, že musíme národní hrdiny jaksi omlouvat, že jejich statečnost nebyla jen tak, od Pána Boha neb od chlapského srdce, nýbrž že byla motivována vyššími důvody. Kdyby Homér byl českým poetou, nenapsal by, že Achilles sáhl po meči z vnitřního puzení, nýbrž že sáhl po něm jen proto, jelikož Trója ohrožovala dejme tomu sociální postavení spartského pasáka neb náboženskou víru v nějakou Diovu paternitu. Líčíme své hrdiny jako beránky, kteří se mění ve lvy teprve pod nátlakem utrpěného bezprávní neb ve jménu nového politického programu; ale snad by nebylo po mnoha stránkách špatné, kdybychom je líčili jako lvy, kteří se nadmíru musí přemáhat, aby byli tak trochu beránky práva, politického programu neb nějakých kompaktátů. Můžeme

si myslet, že by Žižka mohl být stejně hrozným hrdinou ve vojště Zikmundově neb papežově; avšak on se hrdinně rozhodl pro tu druhou, selskou a českou vojnu a sloužil jí; což je krásnější podíváná, než kdybychom si ho byli představovali jako mírumilovný vzor občanských ctností, který se jen po zralé, tak říkajíc rádlovské úvaze rozhodl pro brachiální provádění jistého programu.

Jsme tak rádi, když najdeme motivaci hrdiny, že ani nevíme, že tím ztrácíme hrdinské epos. Stejně jako se Žižkou nakládáme s tažením legií, s dobrodružným dílem Masarykovým a s romantičností našeho převratu; domníváme se, že nejvíc uctíváme velké události tím, že z nich činíme strašně rozumově a ideově zdůvodněné podniky. Styděli bychom se doznat, že na historických událostech není to nejkrásnější program nýbrž osobní zdatnost a odvaha pustiti se do toho; a že Žižka dává živější příklad tím, že rytířsky bojoval, než tím, že byl náruživým kališníkem. Nejsme nehrdinský národ; ale máme jakousi náklonnost omlouvat se pokorně za to, že jsme si tu a tam dovolili být mužsky stateční.

Karel Čapek
Lidové noviny 12. 10. 1924

Slovo závěrem

Vážení čtenáři,

vědomí dějinnosti lidského bytí je dnes, zdá se, mnohem živější než kdykoli dříve. I když toto vědomí je člověku bytostně vlastní, přece není vždy prožíváno stejně jasně. Přístup k podstatě a hodnotě dějin, k jedinečnosti a významu historického dění, v souvislosti s evropským myšlením, se otevřel teprve v rámci křesťanství. Filozof a teolog Emerich Coreth konstatuje, že „teprve křesťanské vidění dějin jako dějin spásy otevírá svobodný pohled na podstatu a význam dějin vůbec. Dějiny už nejsou ovládány faktem slepé nutnosti, nýbrž jsou ...určovány svobodným personálním rozhodováním člověka před Bohem. Dějiny spásy mají základ ve svobodné spásné vůli Boží, uskutečňují se svobodným Božím zasahováním do dějin a svobodnou výzvou jeho milosti obrácenou k člověku, ale předpokládají také personální svobodu člověka, který na Boží volání svobodně odpovídá.”

„Minulost neznáme, musíme si ji sami vytvořit, ona už tu není přítomna,“ tvrdí známý český filozof Ladislav Hejdlánek. Minulost není dána. Český národ si sám musí uchopit fakta a „vytvořit“ si minulost a my jakožto přítomní si utváříme tu svou pravou minulost. Dodala bych, že záleží na našich mravních a hodnotových postojích. Minulost tu podle L. Hejdlánka není (leda plošně), je možno se k ní vracet tak, že ji znovu vyvoláme v život, v jistém smyslu rekonstruujeme, interpretujeme. Historická podoba zde už neexistuje, jen částečná svědectví, která nejsou jednoznačná. Ve vztahu k minulosti ani k budoucnosti si nemůžeme dovolit být svévolní. Stopy, doklady, dokumenty, to jsou pouhé odkazy, směrovky k minulosti. Nemůžeš druhého zbavit svobody, nelze ho totiž zbavit budoucnosti.

Svoboda není v žádném případě svévole. Když člověk dělá, jen co chce, není v pravém slova smyslu svobodný. Je to totéž, jako když naopak děláme pouze to, co si přeje druhý člověk – který může ovšem být manipulátorem. Při uvažování o svobodě si uvědomujeme, že svoboda garantuje dobro a pravdu. Se svobodou souvisí vědomí, že pravda nás vysvobodí. Svoboda, která nepramení z pravdy, není svoboda.

Hledáme, co je pravda, co – ve světle pravdy – je minulost a budoucnost, odkud pravda přichází. Pokorně si uvědomujeme, že pravda přichází z budoucnosti. Budoucnost není prázdný prognosticko-historický pojem. Člověku nelze vzít duchovní budoucnost.

Přibližovat a interpretovat osobnosti našich dějin jako např. M. J. Husa, J. Žižku a z novější historie T. G. Masaryka je důležité pro zdokonalování našeho poznání a tříbení našich hodnotových postojů. Neseme odpovědnost za to, jak se k těmto poznatkům a vyšším hodnotám postavíme. Filozof Erazim Kohák naznačuje důležitost intenzivního zpytování nás samých i našeho vlastního národního společenství. Je přesvědčen, že „společenství poutníků, kterým mi je můj národ, se nerozplynulo beze zbytku v kyselinové lázni spotřebního blahobytu.”

PhDr. Olga Nytrová

Obsah

Modlitba k výročí Jana Žižky, <i>Tomáš Butta</i>	3
Tři postavy české reformace – tři osobitá svědectví o Boží pravdě (Mistr Jan Hus, Jan Žižka a Petr Chelčický), <i>Tomáš Butta</i>	5
Statečný kacíř Jan Žižka z Trocnova, <i>Milan Svoboda</i>	8
Všechny Žižkovy tváře, <i>Milan Svoboda</i>	13
Jan Žižka velebený i proklínaný, <i>Alfred Strejček</i>	18
Jednooký, <i>Karel Čapek</i>	21
Slovo závěrem, <i>Olga Nytrová</i>	23